

УДК 316.34

ПЕРЕВІРКА НАДІЙНОСТІ КЛАСОВОЇ СХЕМИ ДЖ. ГОЛДТОРПА ДЛЯ УКРАЇНИ

Т. Є. Нікітіна

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 64, 01601, Київ, Україна,
nikitina_tania@ukr.net*

Класова схема Дж. Голдторпа є розповсюдженим вимірювальним інструментом для вимірювання соціальних класів. Вона широко використовується у багатьох національних та міжнародних дослідженнях, в тому числі і в Україні. Але сьогодні в Україні не було здійснено ґрунтовної перевірки ані надійності, ані валідності цього вимірювального інструменту. У цій статті подано результати перевірки надійності схеми для України і доведено, що цей вимірювальний інструмент є надійним для використання в Україні.

Ключові слова: надійність, валідність, класова схема Дж. Голдторпа

Класова схема англійського соціолога Дж. Голдторпа є одним із найбільш розповсюджених в Європі інструментів дослідження соціальних класів, вона вважається міжнародним стандартом для проведення досліджень міжгенераційної мобільності [Social class in Europe, 2002/2003, с. 7]. Цю схему широко використовують у порівняльних міжнародних дослідженнях для вивчення стратифікації та мобільності [Erikson, Goldthorpe, Portocarrero, 1979; Ericson and Goldthorpe, 1992, Ganzeboom *et al.* 1989,1991; Marshall *et al.* 1997]. В основі вимірювання схеми Дж. Голдторпа лежить добре розроблена теорія [Ericson and Goldthorpe, 1992, С. 36–42; Goldthorpe, 2007] і є докази того, що емпіричне представлення схеми відповідає її теоретичним основам [Evans 1992, 1996, Evans and Mills 1998a, 1998b]. Схема є релевантною для розуміння багатьох феноменів, які вивчають у соціології [Goldthorpe and Marshall 1992, Goldthorpe 1996].

Схема Дж. Голдторпа неодноразово застосовувалась і застосовується в Україні. У 1992 році у статті С. Оксамитної вперше в Україні було детально описано логіку побудови схеми Дж. Голдторпа та проаналізовано класову структуру українського суспільства і міжгенераційну мобільність в Україні на основі схеми Дж. Голдторпа [Оксамитна 1992]. У 2007 році вийшла стаття О. Симончук з детальним аналізом найавторитетніших класових схем, в тому числі Дж. Голдторпа. На сьогоднішній день в Україні вже примножено достатньо репрезентативних всеукраїнських масивів даних, які містять питання, що дають змогу побудувати схеми Дж. Голдторпа – дослідження, проведені Інститутом соціології (Моніторинги та Омнібуси), “Європейське соціальне дослідження” (European Social Survey – ESS) (друга хвиля (2004/2005), третя хвиля (2006/2007) і четверта хвиля (2008/2009) дослідження), Міжнародна програма

соціального дослідження (International Social Survey Programme – ISSP), 2008 рік. Незважаючи на значний досвід заснування схеми в Україні, надійність та валідність цієї схеми в Україні ґрунтовно не перевіряли.

Необхідною умовою отримання соціологічних даних, що адекватно відображають об'єкт дослідження та є основою для якісних змістовних висновків з приводу цього об'єкта, є валідність вимірювальних інструментів, за допомогою яких ці дані збирають. **Валідність** – це відповідність вимірювання його меті, [Carmines 1979, с. 12], тобто – це міра того, наскільки ми вимірюємо те, що заплановано виміряти [Bohrnsted, 2000, с. 3207]. Соціологи не можуть дозволити собі, один раз розробивши вимірювальний інструмент, використовувати його у всі часи та у будь-яких культурних умовах. Ми постійно маємо перевіряти, удосконалювати свої інструменти, оскільки явища, та процеси, які ми досліджуємо, змінюються у часі і не є однаковими у різних культурних середовищах. Вимірювальні інструменти в соціології треба постійно “настроювати” під явища, які ними вивчаються, щоб “схопити” ці явища у конкретний момент часу у конкретному суспільстві. Саме тому, перш ніж використовувати вимірювальний інструмент, розроблений у іншому суспільстві, треба перевірити його валідність у новому суспільстві, щоб бути впевненим в тому, що цей інструмент у новому суспільстві вимірює саме те, що він має вимірювати. А якщо він вимірює щось інше, то треба чітко розуміти що саме.

Необхідною передумовою валідності є надійність. **Надійність** – це стійкість, відтворюваність вимірювання. Надійність стосується того, в якій мірі експеримент, тест чи будь-яка процедура вимірювання дає одні і ті ж самі результати при повторному вимірюванні. Оскільки у вимірюванні завжди бувають випадкові помилки, тому два вимірювання не можуть повністю збігатися одне з одним, але вони повинні давати близькі результати. Надійність пов'язана з тенденцією повторюваності при вимірюванні одних й тих самих соціальних феноменів декілька разів. Чим стійкіші результати вимірювання при повторних спробах, тим надійніший інструмент вимірювання, і, навпаки, чим менше схожі результати попередніх та повторних вимірювань, тим менш надійним є інструмент [Carmines, Zeller, 1979, С. 11–12].

Надійність є необхідною передумовою валідності, оскільки неможливо виміряти те, що заплановано виміряти, без впевненості в тому, що вимірювальний інструмент постійно на різних вибірках, є одне і теж.

Отже, **мета статті – подати результати перевірки надійності класової схеми Дж. Голдторпа для України.**

У читача може виникнути запитання: *“А навіщо все це робити? Навіщо в Україні використовувати “західні” вимірювальні інструменти, можливо краще розробляти “свої”, зважаючи на наші реалії?”*. Відповідь на це питання, з погляду автора, є дуже простою: *“Для того щоб порівнювати Україну з іншими країнами, для того щоб порівнювати результати різних досліджень, в яких закладені індикатори для побудови схеми Дж. Голдторпа, проведених в Україні”*. Оскільки схема Дж. Голдторпа є стандартом в Європі і часто використовується в Україні, то вона є зручною для порівняння. А порівняння – це саме той метод, за допомогою якого можна зрозуміти схожості та відмінності класової структури різних країн, різних регіонів України. Порівняння у

просторі дає змогу зрозуміти спільне та відмінне, а порівняння у часі – зафіксувати тенденції. Але змістовні висновки можна робити тільки на основі даних, зібраних за допомогою надійних та валідних інструментів. Саме через це перевірка надійності та валідності “західних” вимірювальних інструментів, в тому числі класової схеми Дж. Голдторпа, є необхідною.

Теорія класової схеми Дж. Голдторпа.

Розробники схеми, Дж. Голдторп та Р. Еріксон, зазначають, що: *“Метою класової схеми є диференціація позицій на ринку праці та в межах виробничої одиниці (на безпосередньому місці роботи) або, точніше кажучи, диференціація цих позицій в термінах відносин зайнятості, які ними породжені”* [Goldthorp, Erikson 1992, С. 37]. Основна диференціація зайнятого населення (а схема стосується тільки зайнятого зараз або у минулому населення) ґрунтується на класичному тричленному поділі:

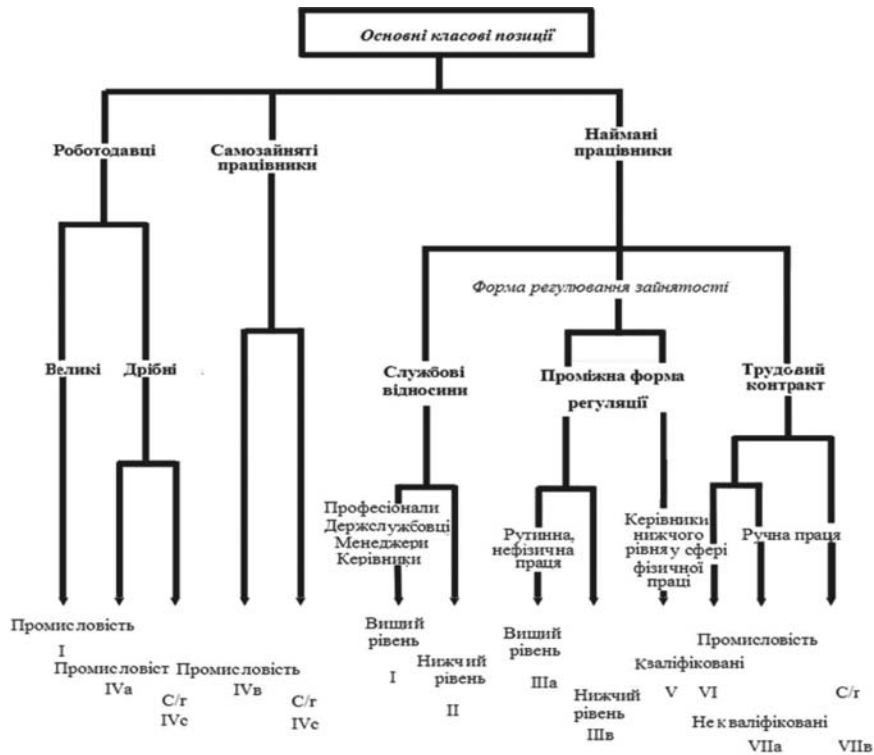
- роботодавці: купують робочу силу інших людей і тому мають певний ступінь влади та контролю над ними;
- самозайняті працівники: не купують труд інших людей, але і не продають свій власний;
- наймані працівники: продають свій труд роботодавцям, що ставить їх у певну позицію залежності від влади та контролю останніх [Goldthorp, Erikson 1992, С. 37–40].

Далі відбувається більш дрібний поділ за такими критеріями:

- сектор зайнятості: фізична праця, не фізична праця, сільське господарство;
- ієрархічний статус в середині сектору, який ґрунтується на рівні кваліфікації: три рівні для тих, хто не зайнятий у сільському господарстві (вищий, середній та рутинна праця) та два рівні для тих, хто зайнятий у сільському господарстві (кваліфікована і не кваліфікована праця);
- наявність супервайзерських функцій: чи є підлеглі або наймані працівники, чи ні. Якщо є – то скільки (див. мал. 1).

Повна версія класової схеми Дж. Голдторпа складається з 11 класів (див. табл. 1). Схема не бере до уваги безробітних, домогосподарок, студентів, пенсіонерів. Тобто, вона має справу тільки із зайнятим населенням. У сучасних дослідженнях, в яких застосовують цю схему, такі групи населення включають до схеми окремими категоріями.

Дж. Голдторп та його колеги підкреслюють, що класова схема не утворює ієрархічного впорядкування класів. У ній здійснюється розмежування між більш привілейованими та менш привілейованими ринковими і трудовими ситуаціями, відносинами зайнятості, які дають чи не дають індивіду ті чи інші переваги на ринку праці та в конкретній організації [Goldthorp Erikson 1992, 44]. Також, наголошується, що схема не є спробою створити кінцеву “карту” класової структури, а є, по своїй суті, робочим інструментом. Автори схеми не ставлять собі за мету відповісти на питання: *“Скільки існує класів?”*, оскільки вважають, що *“Класів існує стільки, скільки їх доцільно виділити емпірично з огляду на аналітичні цілі”* [Goldthorp Erikson 1992, 46].

Малюнок 1. Утворення класової схеми Дж. Голдторпа.
Джерело: [Goldthorp, Erikson 1992, С. 36]

Таблиця 1

Повна версія класової схеми Дж. Голдторпа

КЛАС	ОПИС КЛАСУ
I	Професіонали, адміністратори, держслужбовці вищого рівня, менеджери великих промислових підприємств, власники великих підприємств.
II	Професіонали, адміністратори, держслужбовці менш високого рівня; спеціалісти високого рівня; менеджери невеликих промислових підприємств, супервайзери у сфері не фізичної праці.
IIIa	Наймані працівники рутинної не фізичної праці вищого рівня (адміністратори, торговці).
IIIb	Наймані працівники рутинної не фізичної праці нижчого рівня (продавці, обслуговуючий персонал).
IVa	Дрібні власники, майстри, ремісники, які мають найманих працівників.
IVb	Дрібні власники, майстри, ремісники, які не мають найманих працівників.
IVc	Фермери та інші само-зайняті у сфері натурального виробництва.
V	Спеціалісти нижчого рівня, супервайзери у сфері фізичної праці.
VI	Кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці.
VIIa	Напівкваліфіковані та не кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці (не в сфері сільського господарства).
VIIb	Сільськогосподарські робітники та інші робітники у сфері натурального виробництва.

Джерело: [Goldthorp, Erikson 1992, С. 38–39]

Перевірка надійності класової схеми Дж. Голдторпа

Виділяють декілька методів перевірки надійності: ретестова надійність, надійність паралельних форм, надійність-розділення навпіл (split-halves method) [Carmines, Zeller, 1979, с. 37–41; Viswanathan, 2005, С. 18, 28; Diekman, 1995, с. 217].

Ретестова надійність. Проводиться два вимірювання за допомогою одного і того самого інструмента з деяким інтервалом часу. Висока кореляція між вимірюваннями свідчить про наявність високої надійності.

Надійність паралельних форм. Проводиться два вимірювання за допомогою двох інструментів, які вимірюють одну характеристику, але мають різні шкали, чи трохи різні формулювання питань, на одних і тих самих респондентах з деяким інтервалом часу. Висока кореляція між вимірюваннями свідчить про наявність високої надійності.

Надійність – розділення навпіл (split-halves method). Проводиться одне вимірювання і масив даних розділяється навпіл. Висока кореляція між двома частинами масиву свідчить про наявність високої надійності.

Найкращим є випадок, коли застосовуються усі методи перевірки надійності і всі вони демонструють однакові за змістом результати, тоді дослідник з упевненістю може зробити висновок про надійність вимірювального інструмента. Але не завжди є необхідні дані для перевірки надійності усіма методами. У нашому випадку наявні дані для перевірки надійності двома методами: надійність-розділення навпіл та ретестова надійність.

Для того щоб перевірити надійність схеми Дж. Голдторпа для України ми використали українські та британські дані різних років. Британські дані є для нас певним еталоном, оскільки схема Дж. Голдторпа була розроблена саме у Великобританії, до сьогодення там використовується, і для Великобританії доведена її надійність та валідність.

Для перевірки надійності були використані такі масиви даних:

Українські масиви даних:

- Європейське соціальне дослідження, 2 хвиля, 2004 рік (ESS2);
- Європейське соціальне дослідження, 3 хвиля, 2006 рік (ESS3);
- Європейське соціальне дослідження, 4 хвиля, 2009 рік (ESS4);
- Омнібус – 2007 рік (Омн);
- Моніторинг 2008 рік (Мон).

Англійські масиви даних:

- Європейське соціальне дослідження, 1 хвиля, 2002 рік (ESS1);
- Європейське соціальне дослідження, 2 хвиля, 2004 рік (ESS2);
- Європейське соціальне дослідження, 3 хвиля, 2006 рік (ESS3);
- Європейське соціальне дослідження, 4 хвиля, 2008 рік (ESS4).

Саме ці дослідження були відібрані, оскільки всі вони проведені за загальнонаціональними репрезентативними вибірками, містять індикатори, необхідні для побудови класової схеми Дж. Голдторпа, і охоплюють досить невеликий проміжок часу, що є важливою умовою для перевірки ретестової надійності (чому саме, буде пояснено нижче). Для побудови схеми використали синтаксис Г. Ганзебума.

Надійність – розділення навпіл

Кожен із відібраних для аналізу масивів був розділений навпіл. Далі були розраховані коефіцієнти кореляції між класовими схемами, побудованими на двох різних частинах масиву, а також між класовими схемами, побудованими на всьому масиві та на окремих його частинах. В результаті, для кожного масиву ми отримали три коефіцієнти кореляції між класовими схемами: між двома частинами масиву, між цілим масивом та першою його частиною, між цілим масивом та другою його частиною. Коефіцієнти кореляції, пораховані на українських та британських даних, представлені у таблицях 2 та 3. Перша частина кожного масиву позначається у таблиці як "..._1", друга – "..._2". Цілий масив – без підкреслювання і цифри.

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між різними частинами українських масивів

	ESS4	ESS4_1	ESS3	ESS3_1	ESS2	ESS2_1	МОН	МОН_1	ОМН	ОМН_1
ESS4_1	1,00									
ESS4_2	1,00	0,99								
ESS3_1			1,00							
ESS3_2			1,00	1,00						
ESS2_1					0,99					
ESS2_2					1,00	0,99				
МОН_1							0,99			
МОН_2							0,99	0,99		
ОМН_1									0,99	
ОМН_2									0,99	0,99

Усі коефіцієнти кореляції значущі на рівні 0,01.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції між різними частинами англійських масивів

	ESS1	ESS1_1	ESS2	ESS2_1	ESS3	ESS3_1	ESS4	ESS4_1
ESS1_1	1,00							
ESS1_2	0,98	0,99						
ESS2_1			1,00					
ESS2_2			0,99	0,98				
ESS3_1					1,00			
ESS3_2					1,00	1,00		
ESS4_1							1,00	
ESS4_2							1,00	1,00

Усі коефіцієнти кореляції значущі на рівні 0,01.

Як видно з таблиць 2 та 3, як в Україні, так і у Великобританії коефіцієнти кореляції є однаковими та дуже високими, що свідчить про високу надійність.

Регестова надійність

Українські дані охоплюють період з 2004 по 2009 рік, дані Великобританії – з 2002 по 2008, тобто досить короткі проміжки часу. Ми беремо до уваги те, що соціальна структура є досить стійким утворенням і якщо у суспільстві не відбувається радикаль-

них змін, то кількісні характеристики класів мають бути достатньо стабільними. Ані в українському, ані в англійському суспільствах за зазначені проміжки часу не відбувалось радикальних змін, які б могли привести до радикальної зміни соціальної структури. Ця гіпотеза підтверджується стійкістю структури зайнятості в Україні протягом 2004–2008 років. Стійкість структури зайнятості для нас є зовнішнім критерієм, оскільки класова схема Дж. Голдторпа будується на основі інформації про зайнятість респондента. Зміна, на основі якої ми перевірили стійкість структури зайнятості в Україні, не приймає участь у побудові схеми і, таким чином, може вважатись зовнішнім критерієм. Дані про структуру зайнятості в Україні наведені у таблиці 4. Вони отримані з масивів Моніторингів та Омнібусу, проведених Інститутом соціології.

Таблиця 4

Професійна структура в Україні

Зайнятість	Моніторинг 2004	Моніторинг 2005	Моніторинг 2006	Омнібус-2007	Моніторинг 2008
Керівник (заступник керівника) підприємства, установи	0,6	0,4	2,5	1,9	0,7
Службовець держaparату (посадова особа)	0,9	0,8	1,4	1,6	1,0
Спеціаліст технічного профілю (з вищою або середньою спеціальною освітою)	5,4	5,4	5,4	7,8	8,1
Спеціаліст у галузі науки, культури, охорони здоров'я, освіти	5,3	5,9	4,9	6,9	7,2
Працівник правоохоронних органів, військовослужбовець	0,8	1,0	1,0	1,5	1,3
Підприємець у великому або середньому бізнесі	0,7	0,8	1,0	0,8	1,1
Займаюць дрібним бізнесом, індивідуальним підприємництвом	4,2	3,4	3,1	4,8	4,3
Службовець з числа допоміжного персоналу	6,8	7,3	5,6	5,1	5,6
Кваліфікований робітник	15,6	15,9	15,0	15,4	14,4
Різнороб, підсобний робітник	4,3	5,7	5,1	6,6	4,4
Працівник сільгоспідприємства	2,5	2,3	2,3	1,4	1,6
Фермер	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3
Учень, студент, курсант, аспірант тощо	3,5	4,0	4,8	4,9	4,6
Непрацюючий пенсіонер	27,0	29,2	26,8	24,1	26,4
Домогосподиня	4,8	5,8	5,9	4,5	5,8
Не маю постійного місця роботи, але підробляю у різних місця	6,0	5,0	5,3	3,3	5,1
Не працюю і не маю ніяких джерел доходу	4,7	2,9	3,3	2,7	1,8
Зареєстрований безробітний	1,7	2,0	1,3	1,1	1,3

Як видно з таблиці 4 структура зайнятості в Україні за зазначений проміжок часу була досить стабільною, тому класова схема Дж. Голдторпа, якщо вона є надійною, має демонструвати стабільні кількісні показники класів за зазначений проміжок часу.

У таблицях 5 та 6 наведений об'єм класів у відсотках у різних дослідженнях, які були проведені в різні роки в Україні та Великобританії.

Таблиця 5

Порівняння об'єму класів у відсотках у різних дослідженнях, проведених в Україні

Класи схеми Дж. Голдторпа	ESS2 2004	ESS3 2006	Омнібус 2007	Моніторинг 2008	ESS4 2009
I Верхній службовий клас	17,5	15,9	18,2	14,9	15,3
II Нижчий службовий клас	15,4	15,5	14,3	17,0	16,2
IIIa Наймані працівники рутинної не фізичної праці вищого рівня	8,3	9,8	8,9	9,3	9,0
IIIb Наймані працівники рутинної не фізичної праці нижчого рівня	6,5	7,9	6,7	6,6	8,7
IVa Самозайняті, з найманими працівниками	1,8	2,6	4,9	3,3	2,7
IVb Самозайняті без найманих працівників	0,9	1,4	1,4	3,6	2,3
V Спеціалісти нижчого рівня, супервайзери у сфері фізичної праці	2,8	2,0	3,2	2,4	1,5
VI Кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	14,4	15,8	17,4	15,8	15,4
VIIa Напівкваліфіковані та не кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	20,1	18,8	16,5	17,8	19,3
VIIb Сільськогосподарські робітники та інші робітники у сфері натурального виробництва	10,7	9,6	7,0	7,8	7,7
IVc Фермери та інші самозайняті у сфері натурального виробництва	1,6	0,8	1,4	1,5	1,8
Усього	100,0	100,0	100,0	100	100,0
Кількість респондентів, які ввійшли до побудови схеми	1825	1808	1597	1643	1625
Всього респондентів у дослідженні	2031	2002	1800	1801	1845
% респондентів, які були задіяні у побудові схеми по відношенню до всіх опитаних у дослідженні респондентів	89,9	90,3	88,7	91,2	88,1

Спочатку була перевірена гіпотеза про рівність відсотків у межах одного класу в різні роки. Після попарного порівняння відсотків ми прийшли до висновку, що більшість відсотків у межах одного класу в різні роки, як в Україні, так і у Великобританії, статистично не відрізняються між собою. Статистично значуща різниця відсотків спостерігається для тих класів, які є кількісно найменш наповненими.

Таблиця 6

Порівняння об'єму класів у відсотках у різних дослідженнях, проведених у Великобританії

Класи схеми Дж. Голдторпа	ESS 1 2002	ESS 2 2004	ESS 3 2006	ESS 4 2008
I Верхній службовий клас	19,7	17,1	19,7	19,6
II Нижчий службовий клас	20,6	19,9	21,2	23,2
IIIa Наймані працівники рутинної не фізичної праці вищого рівня	7,3	6,8	7,8	7,9
IIIb Наймані працівники рутинної не фізичної праці нижчого рівня	14,3	15,5	14,6	13,3
IVa Самозайняті, з найманими працівниками	2,4	3,4	2,9	3,0
IVb Самозайняті без найманих працівників	3,9	4,6	4,1	4,8
V Спеціалісти нижчого рівня, супервайзери у сфері фізичної праці	3,8	3,6	3,7	2,8
VI Кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	5,2	7,3	5,2	4,4
VIIa Напівкваліфіковані та не кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	20,7	19,5	19,6	19,7
VIIb Сільськогосподарські робітники та інші робітники у сфері натурального виробництва	0,9	0,7	0,4	0,3
IVc Фермери та інші самозайняті у сфері натурального виробництва	1,2	1,6	0,8	0,9
Усього	100	100	100	100
Кількість респондентів, які ввійшли до побудови схеми	1968	1750	2284	2238
Усього респондентів у дослідженні	2052	1897	2394	2352
% респондентів, які були задіяні у побудові схеми по відношенню до всіх опитаних у дослідженні респондентів	95,9	92,3	95,4	95,2

Далі ми порахували коефіцієнти кореляції Пірсена між класовими схемами у різних дослідженнях, окремо для України, окремо для Великобританії, а також коефіцієнти варіації для кожного класу у всіх дослідження окремо для України, окремо для Великобританії.

У разі сильного зв'язку між класовими схемами у різних дослідженнях та низьких коефіцієнтів варіації для кожного класу у всіх дослідження можна зробити висновок про надійність схеми Дж. Голдторпа для України. У разі слабкого зв'язку між класовими схемами у різних дослідженнях та високих коефіцієнтів варіації для кожного класу у всіх дослідження можна зробити висновок про ненадійність схеми Дж. Голдторпа для України.

Аналіз коефіцієнтів кореляції Пірсена. У таблицях 7 та 8 представлені коефіцієнти кореляції Пірсена між класовими схемами у різних дослідженнях.

Таблиця 7

Кореляція між схемами у різних дослідженнях, проведених в Україні

	ESS2	ESS3	Омнібус 2007	Моніторинг 2008	ESS4
ESS2	1,00				
ESS3	0,99	1,00			
Омнібус 2007	0,95	0,96	1,00		
Моніторинг 2008	0,97	0,98	0,96	1,00	
ESS4	0,97	0,99	0,96	0,99	1,00

Усі коефіцієнти кореляції значущі на рівні 0,01.

Таблиця 8

Кореляція між схемами у різних дослідженнях, проведених у Великобританії

	ESS1	ESS2	ESS3	ESS4
ESS1	1			
ESS2	0,99	1		
ESS3	1,00	0,99	1	
ESS4	0,99	0,98	1,00	1

Усі коефіцієнти кореляції значущі на рівні 0,01.

Для Великобританії коефіцієнти кореляції дещо вищі, ніж для України, але ця різниця є дуже малою. Загалом, в обох країнах коефіцієнти кореляції є майже однаковими і дуже високими.

Аналіз коефіцієнтів варіації. Коефіцієнт варіації, на відміну від інших мір центральної тенденції є відносним показником, а тому дозволяє порівняння. Коефіцієнт варіації є критерієм типовості середніх. Чим він нижче, тим менше варіація ряду, чим вище, тим варіація ряду вища. Ряд вважається однорідним, якщо коефіцієнт варіації не перевищує 0,3 і не однорідним, якщо коефіцієнт варіації перевищує 1. Коефіцієнт варіації розраховується шляхом ділення стандартного відхилення на середнє значення. У таблиці 9 наведені значення коефіцієнтів варіації для кожного класу у всіх дослідженнях окремо для України і окремо для Великобританії.

В Україні для різних класів коефіцієнт варіації коливається від 0,06 до 0,54, у Великобританії – від 0,03 до 0,52. Середнє значення коефіцієнта варіації для всіх класів як для України, так і для Великобританії дорівнює 0,2. Отримані результати свідчать про те, що у різні роки кількісні характеристики класів є стабільними.

Коефіцієнти кореляції між схемами в різних підвибірках одного дослідження є дуже високими (свідчення високої надійності-розділення навпіл), також коефіцієнти кореляції між схемами в різних дослідженнях є дуже високими, а коефіцієнти варіації, окрім декількох класів є дуже низькими (свідчення високої ретестової надійності). Дані перевірки надійності для України майже не відрізняються від даних перевірки надійності для Великобританії, яку ми прийняли у цьому аналізі за еталон. Вищесказане означає, що класова схема Дж. Голдторпа в Україні у всіх дослідженнях вимірює одне й те саме, тобто є надійною.

Таблиця 9

Коефіцієнти варіації між класами у різних дослідженнях окремо для України і Великобританії

КРАЇНА \ КЛАСИ	Україна			Великобританія		
	Середнє	Стандартне відхилення	Коеф. варіації	Середнє	Стандартне відхилення	Коеф. варіації
I Верхній службовий клас	16,36	1,43	0,09	19,01	1,29	0,07
II Нижчий службовий клас	15,69	1,01	0,06	21,24	1,42	0,07
IIIa Наймані працівники рутинної не фізичної праці вищого рівня	9,05	0,56	0,06	7,46	0,51	0,07
IIIb Наймані працівники рутинної не фізичної праці нижчого рівня	7,29	0,97	0,13	14,44	0,93	0,06
IVa Самозайняті, з найманими працівниками	3,07	1,19	0,39	2,94	0,41	0,14
IVb Самозайняті без найманих працівників	1,94	1,04	0,54	4,35	0,41	0,09
V Спеціалісти нижчого рівня, супервайзери у сфері фізичної праці	2,38	0,66	0,28	3,46	0,44	0,13
VI Кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	15,75	1,08	0,07	5,51	1,22	0,22
VIIa Напівкваліфіковані та не кваліфіковані робітники у сфері фізичної праці	18,48	1,41	0,08	19,87	0,54	0,03
VIIb Сільськогосподарські робітники та інші робітники у сфері натурального виробництва	8,55	1,52	0,18	0,56	0,29	0,52
IVc Фермери та інші самозайняті у сфері натурального виробництва	1,45	0,41	0,28	1,13	0,35	0,31
Середнє значення коефіцієнтів варіації по всіх класах для України і Великобританії			0,2			0,2

У статі доведено надійність схеми Дж. Голдторпа для України. Але для того, щоб порівнювати відсоткові розподіли класів в Україні з іншими країнами, щоб робити змістовні висновки з приводу “поведінки” класів в Україні, треба також перевірити валідність схеми для України, тобто впевнитись в тому, що схема в Україні вимірює саме те, що вона має вимірювати відповідно до теорії.

1. *Оксамитная С. Н.* Концепция классов Дж. Голдторпа: опыт применения в Украине / С. Н. Оксамитная // *Классовое общество. Теория и эмпирические реалии* / под ред. С. Макеева. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2003.
2. *Симончук Е.* Классовые структуры в сравнительной перспективе / Е. Симончук // *Украинское общество в европейском пространстве* / под ред. Е. Головахи, С. Макеева. – К., 2007. – С. 33–104.
3. *Bohrnsted G. W.* Validity / G. W. Bohrnsted // *Encyclopedia of Sociology*. – Second Edition, New York, 2000. – Vol. 5.
4. *Carmines E. G.* Measurement in the social sciences. The Link between theory and Data / E. G. Carmines, R. A. Zeller. – New York: Cambridge University Press, 1980.
5. *Diekman A.* Empirische Sozialforschung: Grunglage, Methoden, Anwendung / A. Diekman. – Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1995.
6. *Erikson R.* Intergenerational class mobility in three Western European societies: England, France and Sweden / R. Erikson, J. H. Goldthorpe, L. Portocarero // *British Journal of Sociology*. – 1979. – Vol. 30. – P. 415–441.
7. *Erikson R.* The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies / R. Erikson, J. H. Goldthorpe. Oxford: Clarendon. – 1992.
8. *Evans G.* Putting man and women into Classes: An Assessment of the Cross-Sex Validity of the Goldthorpe Class Schema / G. Evans // *Sociology*. – 1996. – Vol. 30. – P. 209–234.
9. *Evans G.* Testing the validity of the Goldthorpe class schema / G. Evans // *European Sociological Review*. – 1992. – Vol. 8, No 3. – P. 211–232.
10. *Evans G. Mills C.* Assessing the Cross-Sex Validity of the Goldthorpe Class Schema using Log-Linear Models with latent Variables / G. Evans, C. Mills // *Quality & Quantity*. – 1998. – Vol. 32. – P. 275–296.
11. *Evans G.* In search of the wage-labour/service contract: new evidence on the validity of the Goldthorpe class schema / G. Evans, C. Mills // *British Journal of Sociology*. – 2000. – Vol. 51. – P. 641–661.
12. *Evans G.* Identifying Class Structures: A Latent Class Analysis of the Criterion-Related and Construct Validity of the Goldthorpe Class Schema / G. Evans, C. Mills // *European Sociological Review*. – 1998. – Vol. 14. – P. 87–106.
13. *Ganzeboom H. B. G., Luijkx, R. and Treiman, D. J.* 1989. International Class Mobility in Comparative Perspective. *Research in Social Stratification and Mobility* 8. – P. 3–84.
14. *Ganzeboom H. B. G.* Comparative Intergenerational Stratification research: Three Generations and Beyond / H. B. G. Ganzeboom, D. J. Treiman, W.C. Ultee // *Annual Review of Sociology*. – 1991. – Vol. 17. – P. 277–302.
15. *Goldthorpe J.* The promising future of class analysis: a response to recent critiques / J. Goldthorpe, G. Marshall // *Sociology*. – 1992. – Vol. 26. – P. 381–400.
16. *Goldthorpe J. H.* Social Class and the Differentiation of Employment Contracts On Sociology / J. H. Goldthorpe // *On Sociology*. 2nd ed. Volume 2: Illustration and retrospect. Standfort University press. – 2007.
17. *Goldthorpe J. H.* Class and Politics in Advanced Industrial Societies / J. H. Goldthorpe /

- Conflicts about Class: Debating Inequality in Late Industrialism / in D. J. Lee and B. S. Turner (eds.). – London: Longman. – 1996.
18. *Leiulfstrud H.* Social Class in Europe / H. Leiulfstrud, I. Bison, H. Jensberg. European Social Survey 2002 / 2003. Oslo. 2005.
19. *Viswanathan J.* Measurement Error and Research Design / J. Viswanathan. Sage Publications. – 2005.

ПРОВЕРКА НАДЕЖНОСТИ КЛАССОВОЙ СХЕМЫ ДЖ. ГОЛДТОРА ДЛЯ УКРАИНЫ

Т. Е. Никитина

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ул. Владимирская, 64, 01601, Киев, Украина,
nikitina_tania@ukr.net*

Классовая схема Дж. Голдторпа, распространенный измерительный инструмент для исследования социальных классов. Он широко используется во многих национальных и международных исследованиях, в том числе и в Украине, несмотря на то, что до сих пор не была проведена тщательная проверка надежности и валидности этого измерительного инструмента. В статье представлены результаты проверки надежности схемы для Украины и доказано, что этот измерительный инструмента эсть надежным для использования в Украине.

Ключевые слова: надежность, валидность, классовая схема Дж. Голдторпа.

THE VERIFICATION OF THE RELIABILITY OF J. GOLDTHORPE CLASS STRUCTURE ANALYSIS SCHEME FOR THE STUDY OF UKRAINIAN SOCIETY

T. Ye. Nikitina

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Volodymyrs`ka str. 60, Kyiv, 01033, Ukraine,
nikitina_tania@ukr.net*

Class structure analysis scheme by J. Goldthorpe is a well-known measurement tool designed to study social classes and employment structure in national scale as well as in cross-national comparative surveys. Nevertheless until now there were no sufficient proofs pro or contra application of this measurement tool in Ukraine. This article is dedicated to the verification of validity and reliability of the class structure analysis scheme in the study of class structure of Ukrainian society.

Key words: reliability, validity, class structure analysis scheme by J. Goldthorpe.

*Стаття надійшла до редколегії 22.05.2010
Прийнята до друку 26.06.2010*